

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา A Critical Study of the Concept of the Dhammaraja in Buddhism

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมฺโม), ผศ.ดร.
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับธรรมราชาของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนากับผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎก และการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่าธรรมราชาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ธรรมราชาในทางศาสนาหรือทางธรรมและในทางโลก ธรรมราชาในทางศาสนา หมายถึง พระพุทธเจ้า เพราะทรงเพียงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ถึงามครบถ้วน ส่วนธรรมราชาในทางโลก หมายถึง ผู้นำหรือผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดี มีคุณธรรมประจำใจ

ผลจากการเปรียบเทียบแนวคิดธรรมราชาของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนากับผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชนพบว่า ความเห็นมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยแยกออกได้ ดังนี้

- ๑) ด้านแนวคิดเกี่ยวกับธรรมราชา ในส่วนที่เหมือนกัน คือ คุณสมบัติของตัวผู้นำและความสามารถนำหลักธรรมราชาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ส่วนความแตกต่างอยู่ที่การให้ความหมายของธรรมราชา
- ๒) ด้านภาวะผู้นำกับความเป็นธรรมราชา ในส่วนที่เหมือน คือ การที่ต้องใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการเป็นสำคัญ ส่วนความแตกต่างอยู่ที่กรอบแนวคิดการทำงานต้องเป็นไปตามลำดับกฎหมายต้องส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งให้ชุมชน
- ๓) ด้านประสบการณ์ธรรมราชาที่ผ่านมา ในส่วนที่เหมือนกัน คือ การยอมรับซึ่งกันและกันก่อน โดยมุ่งที่ประโยชน์ที่จะพึงได้ร่วมกัน ไม่มีคำว่าแพ้-ชนะ บางกรณีมีการปรับใช้ภูมิปัญญาแทนกฎหมาย ส่วนความแตกต่างไม่มีในประเด็นนี้

3) The comparison of the Dhammaraja and political leadership suggests three levels of application to state management; an emphasis on applying the principles of Buddhism to state management; an emphasis on practice; and an emphasis on the institutions of laws, customs, and moral principles

4) The study of the characteristics of the Dhammaraja and political leaders suggests three things; that new role models should come from studies of the lives of the most respected Dhammarajas ; that those who want to be Dhammarajas must be of good and virtuous character; and that such potential great leaders must follow in the footsteps of the previous Dhammarajas.

5) Like Dhammarajas, political leaders must be confident of, and believe in, their ability to govern the people well and wisely. They must always act morally.

6) There are three ways by which the principles of Dhammaraja can be incorporated into society and politics: further research into the figure of the Dhammaraja, application of the research, and on-going monitoring and awareness.

ความเป็นมาและความสำคัญ

กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันมีความซับซ้อนสูง มีลักษณะเฉพาะตัว มีความเชื่อมโยงต่อกัน มีความรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นกระแสทางด้านสังคมวัฒนธรรม กระแสทางด้านเศรษฐกิจ และที่สำคัญกระแสทางการเมืองการปกครอง กระแสดังกล่าวล้วนสรุปลงในรูปของกระแสแห่งข้อมูลข่าวสาร กระแสการสื่อสารทางการเมืองการปกครองเช่นกันได้กระจายไปทั่วโลก ภายใต้คำนิยามใหม่ของคำว่า “โลกาภิวัตน์” ประเทศในเอเชียสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มประเทศในทวีปอเมริกาหรือแอฟริกาได้ภายในวันเดียว ซึ่งก่อให้เกิดการปรับตัวไปในทิศทางดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ ได้พัดผ่านเข้ามาสู่ประเทศไทย ภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ วิกฤตทางการเมือง ภายหลังปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ด้วยการไหลบ่าเข้ามาของข้อมูลข่าวสารที่ติดต่อกันทั่วทุกมุมของทวีป และเกิดปัญหานั้นประการใดก็ตาม ใหน อย่างไร เหตุการณ์ใดบ้างสามารถรู้กันแทบทันทั่วทั้งที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยดังที่กล่าวมา ความเชื่อ

และลักษณะของธรรมเนียมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน ทั้งในแง่ความเหมือนและความต่าง พร้อมเสนอแนะแนวคิดของผู้วิจัย โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และการตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดธรรมเนียมของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา กับผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชนนำมาเปรียบเทียบความคิดเห็นที่สอดคล้องกันและความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ใน ๖ ด้าน คือ

๑) ด้านแนวคิดเกี่ยวกับธรรมเนียม ความความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ทั้งปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เห็นว่าธรรมเนียมอยู่ที่คุณสมบัติของตัวผู้นำและความสามารถในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ส่วนความแตกต่าง จะเป็นเรื่องความหมายของธรรมเนียม แต่โดยภาพรวมมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน คือมีความรู้และเข้าใจต่อเจตนารมณ์ของคำว่าธรรมเนียม

๒) ด้านภาวะผู้นำกับความเป็นธรรมเนียม ความความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ทั้งปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เห็นว่าควรต้องใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการเป็นสำคัญ ส่วนความแตกต่าง ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เน้นไปที่กรอบแนวคิดการทำงานต้องเป็นไปตามลำดับคือศีลธรรม กฎหมาย กฎสังคม ด้านผู้นำทางสังคม เน้นไปที่การกำหนดกฎหมายต้องส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เน้นไปที่ความสามารถควบคุมและยอมรับตนเองก่อนทำงานเพื่อส่วนรวม

๓) ด้านประสบการณ์ธรรมเนียมที่ผ่านมา ความความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน ต่างเน้นไปที่การยอมรับซึ่งกันและกัน การได้ประโยชน์ร่วมกัน ในด้านนี้ไม่มีความคิดเห็นที่ความแตกต่าง

๔) ด้านต้นแบบธรรมเนียม ความความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน ต่างเห็นว่าพระศาสดาทุกศาสนาและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีความเป็นธรรมเนียมสูง ส่วนความแตกต่าง ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เน้นไปที่การใช้หลักทศพิธราชธรรม ด้านผู้นำทางสังคมเน้นไปที่การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมของสังคม

มีหลักการที่ชัดเจนในการทำงาน ส่วนผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เน้นไปที่การประยุกต์หลักธรรม และการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติ

๕) ด้านความเชื่อมั่นต่อธรรมราชา ความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ประชาชนทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน ต่างเห็นว่าธรรมะเป็นเรื่องของคนทุกคนชั้นวรรณะ ทุกเพศ ทุกวัย รวมทั้งผู้ปกครองและอยู่ภายใต้การปกครอง ส่วนความแตกต่างประชาชนทางพระพุทธศาสนา ไม่เห็นด้วยต่อความคิดที่ว่าธรรมราชาเป็นธรรมะสำหรับพระราชาเท่านั้น ด้านผู้นำทางสังคม เห็นด้วยเพราะด้านการใช้คำว่าธรรมราชา ที่ไม่เห็นด้วยคือทุกคนสามารถเป็นราชาได้ด้วยคุณธรรม ส่วนผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เห็นด้วยเพราะรูปศัพท์และความหมายที่ไม่เห็นด้วยเพราะธรรมะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

๖) ด้านการสื่อสารแนวคิดธรรมราชาต่อสาธารณะ ความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ประชาชนทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เห็นควรส่งเสริมให้มีการใช้สื่อทุกช่องทางเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมราชา ส่วนความแตกต่าง ประชาชนทางพระพุทธศาสนา เน้นไปที่การยกบุคคลตัวอย่างในอดีตและปัจจุบันเป็นต้นแบบ ด้านผู้นำทางสังคม เน้นไปที่การปฏิบัติตนเองให้เป็นแบบอย่าง ส่วนผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน เน้นไปที่การสร้างกระบวนการทางกฎหมายเพื่อให้คนเข้าถึงแนวคิดธรรมราชาได้อย่างทั่วถึง

การประยุกต์แนวคิดธรรมราชาในการปกครองบ้านเมือง

ภาวะผู้นำทางการเมืองกับความเป็นธรรมราชาความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในการประยุกต์ใช้ โดยมุ่งเน้นให้บุคคลมีภาวะผู้นำทางการเมือง ดังนี้

๑) มุ่งพัฒนาตน คือ พัฒนาคตนให้เป็นธรรมราชา โดยการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การใช้หลักแห่งการเข้าใจ

๒) มุ่งพัฒนาผู้ใต้การปกครอง โดยพัฒนาผู้ใต้ปกครองใน ๓ ระดับ คือ

(๑) พัฒนาด้านพฤติกรรม (๒) พัฒนาด้านจิตใจ

(๓) พัฒนาด้านสติปัญญา

๓) มุ่งพัฒนาองค์กรรวมของสังคม โดยพิจารณาจากกรอบศีลธรรมก่อนการกำหนดกฎหมาย ที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประสบการณ์ธรรมราชากับผู้นำทางการเมือง ความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในการประยุกต์ ในการปกครองบ้านเมืองดังนี้

- ๑) มุ่งเน้นหลักการโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิดหลักในการปกครอง บ้านเมือง
- ๒) มุ่งเน้นหลักปฏิบัติ โดยอาศัยหลักธรรมในเบื้องต้นนำเข้าสู่การปฏิบัติ
- ๓) มุ่งเน้นกระบวนการ โดยอาศัยกระบวนการทางกฎหมาย และหรือกรอบขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม หลักของศีลธรรม

ธรรมราชากับคุณสมบัติของผู้นำทางการเมือง ความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในเรื่องบุคคลที่ เหมาะสมกับการเป็นธรรมราชา ประกอบด้วย ๓ ระดับ คือ

- ๑) แบบอย่างด้านบุคคล โดยการศึกษาบุคคลที่เป็นธรรมราชาเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตน
- ๒) แบบอย่างคุณสมบัติของความเป็นธรรมราชา บุคคลที่จะเป็นธรรมราชาต้องมีคุณสมบัติ ที่ดี
- ๓) แบบอย่างวิธีคิดของบุคคลที่เป็นธรรมราชา จะต้องคิดอย่างเป็นระบบ, มีหลักการคิด เพื่อส่วนรวม โดยมีฐานจากองค์ความรู้

ความเชื่อมั่นธรรมราชากับผู้นำทางการเมือง ความคิดเห็นสอดคล้องกัน ว่าคนที่จะเป็นผู้ นำทางการเมืองจะต้องมีความเชื่อมั่นว่าสามารถสร้างธรรมราชาให้เกิดขึ้นในจิต เชื่อมั่นในความมุ่งหมาย ของความเป็นธรรมราชา และสามารถนำหลักธรรมราชาไปใช้ปฏิบัติได้ในทุกระดับ

แนวทางเผยแพร่หลักธรรมราชา ความคิดเห็นสอดคล้องกัน ในแนวทางเผยแพร่หลักธรรม ราชาออกเป็น ๓ ระดับ คือ

- ๑) การสร้างองค์ความรู้โดยการอบรม การสัมมนา การเผยแพร่โดยใช้สื่อกระแสหลัก
- ๒) การนำไปใช้โดยการกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการ การกำหนดกฎหมาย หรือ ข้อปฏิบัติที่ดี ในการบริหารจัดการ
- ๓) การสร้างความตระหนักรู้ร่วมกัน โดยการปลูกฝังให้ประชาชนทุกระดับ การปลูกสำนึก ในเรื่องแนวคิดธรรมราชา

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “ธรรมราชาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” ที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องธรรมราชา ไปสอบถามปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมือง และผู้นำชุมชน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อที่จะนำหลักธรรมราชา มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

๑) คำว่า “ธรรมราชา” ควรเปลี่ยนเป็น “ธรรมสำหรับผู้นำ” เพราะทำให้เข้าใจว่า คำว่า “ธรรมราชา” เป็นธรรมะสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น โดยมองว่าเป็นธรรมชั้นสูง ควรแก่พระราชาเท่านั้น สามัญชนคนธรรมดาไม่สามารถนำธรรมระดับสูงมาใช้ได้ทั้งนี้ ประชาชนยังติดในคัมภีร์บัญญัติที่ว่า “ราชา” คือพระเจ้าแผ่นดิน หรือกษัตริย์ ในที่นี้ควรใช้คำว่า “ธรรมสำหรับผู้นำ” ดังในสมัยพุทธกาลผู้คนให้คำนิยามสำหรับผู้นำว่า “ราชา” ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมตามยุคตามสมัย

๒) รูปแบบการเผยแพร่แนวคิดธรรมราชา ควรมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อทุกช่องทาง เพื่อเผยแพร่แนวคิดธรรมราชา หรือ ธรรมสำหรับผู้นำนี้ ในทุกองค์กร ทุกหน่วยงาน

๓) ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการนำเอาหลักธรรมนี้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้ในเรื่องธรรมราชา แก่ผู้นำทุกระดับชั้นและบุคคลทั่วไป

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

กรณีที่มีการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัย ดังนี้

๑) ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนทั่วไปที่มีต่อผู้นำ ที่นำเอาหลักธรรมราชา มาปฏิบัติใช้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบ กระบวนการ ในการนำเอาหลักธรรมราชา มาปฏิบัติใช้ต่อบุคคลอื่น ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการ ในการใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

